

Ὁ ὄρος «Υπόστασις»
εἰς τὰ δύο χωρία τοῦ Πολυβίου.
Προφιλοσοφική σημασιολογία τοῦ ὄρου

ΕΛΕΝΗΣ ΦΕΜΙΤΣ-ΚΑΣΑΠΗ*

Τὸ γεγονός ὅτι οἱ προχριστιανικοὶ Ἕλληνες στοχαστές, ἀδιάκοπα μελετώντας τὰ θέματα τῆς φύσεως, τῆς οὐσίας καὶ τῆς ὑπάρξεως ἐν γένει, κατέβαλλαν προσπάθειες νὰ σκιαγραφήσουν καὶ νὰ περιγράψουν αὐτὸ πού θὰ ὀνομάζαμε πραγματικότητα τοῦ κόσμου, στήν θεολογία τῆς κτίσης δὲν ἀποτελεῖ καμιὰ καινοτομία. Ἐξίσου εἶναι γνωστὸ ὅτι μὲ τὴ μέθοδο τῆς παρατηρήσεως ἢ καὶ τῆς ἀφουγκράσεως τοῦ κόσμου καὶ τῶν πολλαπλῶν του ἐκφάνσεων, μὲ τρόπο τὸν ὁποῖον ἡ φύσις τοὺς προέβαλλε, οἱ Ἀρχαῖοι διαμόρφωναν καὶ ἐν συνεχείᾳ ὄριζαν τὴν πραγματικότητα τὴν ὁποῖα ἐβίωναν. Προσεγγίζοντας προσεκτικὰ αὐτὸ τὸ ἀπαιτητικὸ καὶ εὐθραυστο ἔργο, ἐπέλεξαν ἀπὸ τὸν λεξικὸ κώδικα τῆς μητρικῆς τους γλῶσσας λέξεις καὶ ὄρους, γιὰ νὰ τοὺς κατεργαστοῦν καὶ νὰ τοὺς τροχίσουν ὡς πρὸς τὶς καινούριες ἔννοιες πού προέβαλλαν μπροστά τους, ἀντλώντας ἀπὸ τὸ παραδειγματικὸ σημασιολογικὸ περιεχόμενον τοῦ ἑλληνικοῦ λεξιλογίου¹. Μὲ αὐτὸν τὸν τρόπο, τὰ συγκεκριμένα λήμματα κοινῆς χρήσεως προσελάμβαναν νέες γιὰ τὴ φιλοσοφία καὶ τὴ θεολογία, πῶς διδακτικὲς καὶ κατατοπιστικὲς ἔννοιες, ἐφ' ὅσον ἀποκοτοῦσαν σαφέστερες φυσιογνωμίες, στὴ συνέχεια φιλοσοφικὲς ταυτότητες, τοιοῦτοτρόπως γινόμενα τεχνικοὶ ὄροι, διεθνoῦς μάλιστα ἐμβέλειας. Ἕνας τέτοιος ὄρος εἶναι καὶ ὁ ὄρος *ὑπόστασις*.

Ἡ σημασιολογικὴ διαδρομὴ αὐτοῦ τοῦ ὄρου ἦταν μακρὰ. Σὲ αὐτὸ τὸ ἄρθρο θὰ περιοριστοῦμε στὴν παρουσίαση τῶν σημασιῶν του στὴν κοινὴ, καθομιλουμένη ἑλληνικὴ γλῶσσα, τὴν μὴ ἐπιστημονικὴν, ἀπὸ τὴ στιγμή πού οἱ σημασιολο-

* Ἡ Ἑλένη Φέμιτς-Κασάπη εἶναι Καθηγήτρια Ἑλληνικῆς Γλώσσας στὴν Ὁρθόδοξη Θεολογικὴ Σχολὴ τοῦ Πανεπιστημίου Βελιγραδίου.

1. Ἀρκεῖ νὰ θυμηθοῦμε τὰ λόγια τοῦ Ἀριστοτέλη: «Ὁ λόγος ὀρισμός», *Μεταφυσικά* 1017b 10-11 (Bekker pagination).

γικές του αξίες έπεκτείνονται από τὸ κυριολεκτικὸ επίπεδο καὶ δεισιδύουν στὸ πεδίο τοῦ ἀφηρημένου. Γιὰ αὐτὲς τὶς μεταφεριμένες, μεταφορικὲς του ἔννοιες, οἱ γραπτὲς μαρτυρίες ἀνάγονται στὸν Β΄ αἰῶνα πρὸ Χριστοῦ, σὲ χωρία ποὺ σώζονται στὰ ἔργα τοῦ ἱστορικοῦ Πολυβίου, ὅπως καὶ τῶν ΨευδοΑριστοτέλους, Σέξτου Ἐμπειριοῦ, φτάνοντας μέχρι καὶ τὸν Γ΄ αἰῶνα τῆς χριστιανικῆς περιόδου με τὸν Σωκράτη τὸν Σχολαστικόν.

Στὶς Ἱστορίες τοῦ Πολυβίου ἡ λέξη ὑπόστασις ἐμφανίζεται σὲ πέντε σημεῖα, ἐκ τῶν ὁποίων σὲ αὐτὸ τὸ ἄρθρο λόγῳ χώρου θὰ περιοριστοῦμε στὴν παρουσίαση τῶν δύο².

Ἑπόστασις ὡς «(αὐτο)πεποίθησις / ἀποφασιστικότης»

Ὁ Πολύβιος στὸ τέταρτο βιβλίο τῶν Ἱστοριῶν του, στὴν ἀρχὴ ἐξηγῶντας πῶς ἄρχισε ὁ πόλεμος μεταξὺ τῶν κατοίκων τῆς νήσου τῆς Ρόδου καὶ τῶν Βυζαντινῶν, θὰ ἀναφέρει ποιоὺς παρακάλεσαν οἱ Βυζαντινοὶ νὰ τοὺς βοηθήσουν, Πολύβ. Ἱστ. Δ΄ 50.10:

οἱ δὲ Βυζάντιοι πρὸς τε τὸν Ἀχαιὸν ἔπεμπον, ἀξιοῦντες βοηθεῖν, ἐπὶ τε τὸν Τιβοίτην ἐξαπέστειλλον τοὺς ἄξοντας αὐτὸν ἐκ τῆς Μακεδονίας· ... οἱ δὲ Ρόδιοι θεωροῦντες τὴν τῶν Βυζαντιῶν ὑπόστασιν πραγματικῶς διανοήθησαν πρὸς τὸ καθικέσθαι τῆς προθέσεως. ὀρῶντες γὰρ τὸ συνέχον τοῖς Βυζαντιοῖς τῆς ὑπομονῆς τοῦ πολέμου κείμενον ἐν ταῖς κατὰ τὸν Ἀχαιὸν ἐλπίσι...

Μετάφραση στὴν ἀγγλικὴ γλῶσσα ἔχει ὡς ἐξῆς:

Meanwhile the Byzantines sent a message to Achaeus asking for aid, and an escort to conduct Tiboetes from Macedonia. ...But seeing the *confident spirit* of the Byzantines, the Rhodians adopted an exceedingly able plan to obtain their object. They perceived that the resolution of the Byzantines in venturing on the war rested mainly on their *hopes* of the support of Achaeus... (Shuckburgh 1889).

Μετάφραση στὴ γαλλικὴ γλῶσσα ἔχει ὡς ἐξῆς:

Alors les Byzantins envoyèrent presser Achée de les secourir, et firent faire de nouvelles instances à Tibitès, ... Cette *résolution* des Byzantins engagea les

2. Τὰ ὑπόλοιπα τρία χωρία εἶναι: Δ΄ 2.11, ΛΔ΄ 9.10.4 καὶ ΛΔ΄ 11.1.

Rhodiens à faire tous leurs efforts pour avancer les affaires. Comme les Byzantins ne soutenaient cette guerre avec tant de fermeté et de constance que parce qu'ils comptaient sur *le secours* d'Achée... (Thuillier 1837).

Όπως προκύπτει από το χωρίο, οί Βυζαντινοί στην προκειμένη εμπόλεμη κατάσταση με τους Ροδίους, αποφάσισαν να εξασφαλίσουν τη νίκη με κάθε τρόπο. Γι' αυτόν τον λόγο, και για να μην τυχόν ξεφύγει ή κατάσταση από τὰ χέρια τους, άφοϋ για την τελική έκβαση του πολέμου κανείς, όποτε ούτε οί Βυζαντινοί, μπορούν να είναι σίγουροι, και για να είναι βέβαιοι ως νικητές, ζητούν ως ένα μέτρο παραπάνω τον έρχομό κάποιων ανθρώπων όνόματι Άχαιοσ και Τιβοίτης, με τών όποιων τίσ ενισχύσεις πιστεύουν ότι θα καταφέρουν να εξασφαλίσουν ευνοϊκό για τους ίδιους πέρας στον πόλεμο. Αυτήν την πεποίθηση τών Βυζαντινών ότι σίγουρα θα νικήσουν, δηλαδή την «έτοιμή» τους πίστη στη νίκη, την εκφράζει ό όρος *ύπόστασις*. Και ή παραλλαγή «αυτοπεποίθησις» άρμόζει έδω.

Στην άγγλική μετάφραση του όρου, ή Shuckburgh, για να άποδώσει αυτήν την έννοια χρησιμοποίησε την περιφραση «confident spirit», ή όποια άποτελει διερμηνεία του όρου. Στη γαλλική μετάφραση ό Thuillier έρμήνευσε λίγο διαφορετικά τον όρο, με τη γαλλική λέξη *résolution* «άπόφαση, αποφασιστικότητα». Όποτε ή σχετική πρόταση θα είχε ως έξής: «Οί Ρόδιοι, βλέποντας την πεποίθηση τών Βυζαντινών...», και «Οί Ρόδιοι, βλέποντας την αποφασιστικότητα τών Βυζαντινών...». Στίς δύο έννοιες, παρ' όλο πού τὰ σημασιολογικά τους φορτία δέν συμπίπτουν, παρατηρείται πώς, όταν τó συμφραστικό πλαίσιο ύποδηλώνει την ένέργεια, την πράξη, έδω τον πόλεμο, γίνονται συνώνυμα. Όταν, δηλαδή, μιλάμε για άποφασιστικότητα, αυτή ως ιδέα έξ όρισμού πάντα προϋποθέτει μιá πράξη με την όποια συνδέεται άδιάρηκτα, και πρòς την όποια κατευθύνεται. Πάντα μιλάμε, δηλαδή, για άποφασιστικότητα ως πρòς τί και έννοώντας κάποια δράση.

Άπό την άλλη πλευρά, ή ιδέα τής (αυτο)πεποίθησης δέν προϋποθέτει πράξη ή ένέργεια. Πρόκειται για μιá ιδέα ή όποια εκφράζει τὰ πιστεύω του ανθρώπου. Αυτή, θα λέγαμε, «λειτουργεί» στο επίπεδο του άφηρημένου, του μη εμπράκτου, του έσωτερικού και προσωπικού χώρου. Ούτε προϋποθέτει, ούτε συνοδεύεται από κάποια δράση. Συνεπώς, έδω έχουμε να κάνουμε με δύο ιδέες, από τίσ όποιες ή μία είναι στατική, ενώ ή άλλη δυναμική.

Έφ' όσον και οί δύο αυτές ιδέες έχουν χρησιμοποιηθεί στην άπόδοση τής «ιδέας» τής ύπόστασης, συνεπώς την εκφράζουν και έτσι, ένα τουλάχιστον συ-

μπέρασμα προκύπτει: ο όρος υπόστασις ἐνείχε μέσα στο σημασιολογικό του φορτίο τη δυνατότητα να «ἀποκτήσει» και ένα δυναμικό στοιχείο, και μάλιστα στοιχείο δημιουργίας, τοῦ creating – στο μέτρο στο οποίο υποδηλώνει την ἀποφασιστικότητα, δηλαδή την ἐτοιμότητα να γίνει το λογικό ἀντικείμενό του πράξη. Αυτό το χαρακτηριστικό τοῦ ὄρου το θεωρούμε σημαντικό για την μετέπειτα σημασιολογική ἐξέλιξή του, πρώτα στην προχριστιανική φιλοσοφία τῶν Ἀρχαίων, και κατόπιν στην θεολογική του ἐρμηνεία και χρήση.

Ἀκόμα μία ἐπισημάνση θεωρούμε ὅτι ἀξίζει παρατηρήσεως, ἡ ὁποία συνδέεται ἄμεσα με την παραπάνω. Παρ' ὅλο πού ὁ ὄρος αὐτός γλωσσολογικά προέρχεται ἀπό τὸ ρῆμα «ὑφίσταμαι», τοῦ ὁποῖου ἀποτελεῖ οὐσιαστικοποιημένη «ὑπόσταση», δικό του «φυσικό προϊόν», παρ' ὅλο πού προέρχεται ἀπό ἕνα ρῆμα, θά λέγαμε κατ' ἐξοχὴν στατικό –δὲν ὑπάρχει πῶς «στατικό» ῥῆμα ἀπὸ τὸ ρῆμα «ἴσταμαι»– ὁ ὄρος μας, ὅπως διαφαίνεται ἀπὸ τὴν ἀναφερομένη του ἐρμηνεία ὡς «ἀποφασιστικότης», ἔτσι ὅπως τουλάχιστον ἐμεῖς τὸν ἀντιλαμβανόμαστε και καταλάβαμε, σὲ μιὰ χρονικὴ στιγμή προσέλαβε μιὰ δυναμικὴ διάσταση.

Βέβαια, ὁ ὄρος αὐτός δὲν «ἀνέμενε» κάποια κατάλληλη χρονικὴ στιγμή για να ἀποκτήσει και δυναμικὴ πρὸς δημιουργία. Μιὰ πιθανὴ ἀπάντηση σὲ αὐτὸ τὸ ζήτημα ἴσως θά μπορούσε να σχηματιστεῖ ἀπὸ τὰ ἐξῆς δεδομένα: ὅταν ἡ ὑπόστασις εἰς τὰ ἔργα τῶν Ἀρχαίων συγγραφέων υποδηλώνει και γενικά συνδέεται με ἄψυχα ἀντικείμενα, ἐκφράζοντας κάποιο χαρακτηριστικό τους, ἡ σημασιολογικὴ τῆς ἀξία εἶναι στατική. Στὸ χωρίο τοῦ Πολυβίου ὁμως συνδέεται με ἔμψυχο «ἀντικείμενο», με ἕναν ἄνθρωπο – εἴτε ἐννοῦμε τοὺς Βυζαντινοὺς, εἴτε τὸν Τιβοίτη, εἴτε τὸν Ἀχαιόν, για τὸν ὁποῖον ἡ τελευταία πρόταση τοῦ χωρίου λέγει ὅτι εἶναι «ἡ ἐλπίς τῶν Βυζαντινῶν», ὅπου ἡ ἐλπίς ἀποτελεῖ συνώνυμο τοῦ ὄρου μας. Ἄρα, με τὸ δυναμικὸ αὐτὸ στοιχείο τῆς δημιουργίας, ὅπως τὸ προσδιορίσαμε, ὁ ὄρος μας ἀποκτᾶ ἐκείνη τὴ στιγμή καθ' ὅσον ὁ ἴδιος συνδέεται με ζωντανὴ ὑπαρξή, ζωντανὸ ὄν, ὅπως ἐδῶ συγκεκριμένα με τὸν ἄνθρωπο³. Ἔτσι, τουλάχιστον ἐμᾶς μᾶς φαίνεται, ὅτι σὲ αὐτὴν τὴν σίγουρα προοδευτικὴ μετάβαση τοῦ σημασιολογικοῦ του φορτίου, ἀπὸ τὰ ἄψυχα εἰς τὰ ἔμψυχα «ἀντικείμενα», ὀφείλεται και ἡ ἀπόκτηση (ἀπὸ τὸν ὄρο) τοῦ στοιχείου τῆς δημιουργίας. Ὅταν μιὰ ὑπαρξή, δηλαδή, στὸ χωρίο μας ἐν προκειμένῳ ὁ ἄνθρωπος, ἀποφα-

3. Εἶναι γνωστὸ και δὲν χρήζει ιδιαίτερης ἐπισημάνσεως να ποῦμε ὅτι σὴν θεολογία ὁ ὄρος ἀναφέρεται κατ' ἐξοχὴν στὸν Θεό.

σίσει να κάνει κάτι, ἐκ πεποιθήσεώς του, αὐτὸ γίνεται πράξι. Στὸ τέλος, νὰ σημειώσουμε ὅτι πάντα σύμφωνα μὲ σωζόμενες γραπτές μαρτυρίες τῶν Ἀρχαίων, οἱ ἰδέες τῆς πεποιθήσεως καὶ τῆς ἀποφασιστικότητος ὡς ἐρμηνεῖες (meanings) τῆς ἰδέας τῆς ὑποστάσεως δὲν ἐντοπίζονται πρὶν τὸν Β΄ αἰῶνα πρὸ Χριστοῦ.

Κλείνοντας τὴν ὡς ἐδῶ συζήτησή μας περὶ τῆς ὑποστάσεως, θὰ προσθέσουμε ὅτι ὁ Ἀχαιοὺς ὡς ἐλπίς (βλ. τὸ χωρίο) ἢ ὑπόστασις τῶν Βυζαντινῶν ἀποτελεῖ ἐν πράξει τὸ στήριγμά τους, ἄτομο στὸ ὁποῖο βασίζονται οἱ Βυζαντινοί, ὑποστήριξις τους. Αὐτὲς τὶς σημασίες ἐπίσης –στήριγμα, ὑποστήριξις– λαμβάνει ὁ ὄρος ὑπόστασις, ὅταν ἀναφέρεται σὲ κάτι ἄψυχο⁴.

Ἐπίστασις ὡς «ἀποφασιστικότης, ἐτοιμότης»

Στὸ ἔκτο βιβλίον τῶν Ἱστοριῶν τοῦ Πολυβίου, μεταξύ τῶν ἄλλων περιγράφεται ὁ συγκλονιστικὸς θάνατος ἐνὸς νέου Ρωμαίου πολεμιστῆ ὀνόματι Ὀράτιος, στὴν ἐπιχείρηση ἀπώθησης τοῦ κινδύνου πολιορκίας τῆς Ρώμης. Τὸ συμφραστικὸ πλαίσιο μέχρι τὸ χωρίο μας ἔχει ὡς ἐξῆς: ὁ ἐχθρὸς ἔχει προχωρήσει ἀπρόσμενα πολὺ καὶ ἔφτασε ἀκριβῶς μέχρι τὴν πόλη. Βρίσκεται πρὸ τῶν θυρῶν τῆς Ρώμης. Ὁ Ὀράτιος, παρ' ὅλο ποῦ μάχεται μὲ δύο ἐχθροὺς πολεμιστὲς ἐπάνω στὴν γέφυρα τοῦ Τίβερος, ἀγωνιώντας γιὰ τὴ σωτηρία τῆς πόλης του διατάζει τοὺς συμμαχητὲς του νὰ ἀποχωρήσουν, νὰ κατέβουν ἀπὸ τὴ γέφυρα στὴν ξηρὰ καὶ νὰ τὴν γκρεμίσουν, γιὰ νὰ σωθεῖ ἡ πόλη (πράγμα ποῦ τελικὰ συνέβη: ἡ γέφυρα γκρεμίστηκε καὶ ἡ πόλη σώθηκε), Πολυβ. Ἱστ. ΣΤ' 55.2:

4. Τὸν ὄρο «ὑπόστασις» εἶχαμε μελετήσει στὸ πλαίσιο τῆς μεταπτυχιακῆς μας ἐργασίας. Ἐκεῖ παρουσιάσαμε πρὸ διεξοδικὰ τὴ σημασιολογικὴ του εὐρύτητα καὶ τὴν ἐννοιολογικὴ ἀνάπτυξή του, πάντα βάσει τῶν χωρίων τῶν Ἀρχαίων, ὅπως αὐτὸς χρονολογικὰ ἐξελιστόταν. Ἡ ἐργασία αὐτὴ δημοσιεύθηκε στὴν σερβικὴ γλῶσσα καὶ ἔχει ὡς τίτλο «Οἱ προελεύσεις τῶν ὄρων Φύσις, Οὐσία, Ἐπίστασις καὶ ἡ σημασιολογικὴ τους ἀνάπτυξις ἀπὸ τὰ πρῶτα τους μνημεῖα ἕως τῶν Πατέρων τῆς Ἐκκλησίας» («ПОРЕКЛО ТЕРМИНА φύσις, οὐσία, ὑπόστασις И НИХОВ СЕΜАНТИЧКИ РАЗЛОЖИ НАЈРАНИЈИХ ПОМЕНА ЦРКВЕХИМХ ОТАЦА», ἐκδ. Ὁρθόδοξος Θεολογικὴ Σχολὴ Βελιγράδιου καὶ Ἰδρυμα Θεολογικῶν Ἐρευνῶν, Βελιγράδι 2010). Ἐκεῖ προκύπτει ὅτι ὁ ὄρος μας ὡς πρὸς τὰ ἄψυχα εἶναι στατικῶς χαρακτηριστῆς: «στήριγμα, (ὑπο)στήριξις» στὸν ΑΡΙΣΤΟΤΕΛΗ, *Περὶ ζώων* 659a24· «καθίξις» (ἐπὶ κύματος), *Μετεωρολογικὰ* 368b12· «ἵζημα» (ἐπὶ οὐρῶν), ΠΠΟΚΡΑΤΗ, *Προγνωστικόν* 12.1 καὶ (ἐπὶ ὕδατος), *Περὶ ζώων* 551b29· «συρόση, συσώρευσις» (ἐπὶ σύννεφων), ΔΙΟΔΩΡΟΥ ΣΙΚΕΛΙΑΝΟΥ Α' 38· «ζωμός, πικνὴ σάλτσα», ΜΕΝΑΝΔΡΟΥ, *Ἀποσπάσματα* 397.1.

τῶν δὲ πειθαρχησάντων, ἕως μὲν οὗτοι διέσπων, ὑπέμενε τραυμάτων πλήθος ἀναδεχόμενος καὶ διακατέσχε τὴν ἐπιφορὰν τῶν ἐχθρῶν, οὐχ οὕτως τὴν δύναμιν ὡς τὴν ὑπόστασιν αὐτοῦ καὶ τόλμαν καταπεπληγμένων τῶν ὑπεναντίων

Μετάφραση στὴ Νέα Ἑλληνικὴ ἔχει ὡς ἑξῆς:

Ἐπάκουσαν καὶ ὁ ἴδιος, ὅσο ἐκείνοι τὴν γκρέμιζαν, ἔμενε στὴ θέση του καὶ δεχόταν πλήθος τραύματα. Ὅμως συγκράτησε τὴν ὀρμὴ τῶν ἐχθρῶν, γιατί ἔμειναν ἐκπληκτοὶ ὄχι τόσο γιὰ τὴ δύναμή του ὅσο γιὰ τὴν τόλμη καὶ τὴν θαρραλέα τὴν ἀπόφαση. (Τριανταφυλλόπουλος 2000, σελ. 103).

Μία μετάφραση στὴν ἀγγλικὴ γλῶσσα ἔχει ὡς ἑξῆς:

They obeyed him: and whilst they were breaking the bridge, he remained at his post receiving numerous wounds, and checked the progress of the enemy: his opponents being panic stricken, not so much by his strength as by the *audacity* with which he held his ground. (Shuckburgh 1889).

Ἄλλη μετάφραση στὴν ἀγγλικὴ γλῶσσα ἔχει ὡς ἑξῆς:

While they were employed in this work, Horatius, covered over with wounds, still maintained the post, and stopped the progress of the enemy; who were struck with his *firmness* and intrepid courage, even more than with the strength of his resistance (Thatcher 1907).

Μετάφραση στὴ γαλλικὴ γλῶσσα ἔχει ὡς ἑξῆς:

...se tourne vers ceux qui étaient derrière lui et leur crie de se retirer au plus vite et de couper le pont. Tant qu'ils travaillèrent, Horace, malgré les blessures dont il était tout couvert, soutint l'effort des ennemis, plus frappés encore de sa *constance* et de son intrépidité que de ses forces et de sa résistance. (Thuillier 1837).

Ὁ ὄρος μας σὲ αὐτὸ χωρίο ὑποδηλώνει τὴν ἀποφασιστικότητα, τὴν ἐτοιμότητα τοῦ ἀνθρώπου Ὁρατίου νὰ δώσει τὴ ζωὴ του γιὰ τὴ σωτηρία τῆς Ρώμης. Στὴ μετάφραση τοῦ Τριανταφυλλόπουλου ἡ περιφραση «θαρραλέα ἀπόφαση» ἐπακριβῶς καὶ πλήρως ἀποδίδει τὴν ἐδῶ σημασίαν τῆς ὑποστάσεως.

Στὴν ἀγγλικὴ μετάφραση τῆς Shuckburgh παρατηρεῖται πὼς ὁ ὄρος μας δὲν ἔχει μεταφραστεῖ. Ἀπὸ τὸν συνδυασμό, δηλαδή, τῶν οὐσιαστικῶν «ὑπόστασις καὶ τόλμα (=τόλμη)» ἔχει μεταφραστεῖ μόνον ἡ τόλμη «*audacity*» μὲ τὴ σημασία «*τολμή, θράσος*», ἔννοιες πού σχετίζονται μὲ τὴν ιδέα τοῦ φόβου. Στὴν

ἄλλη ἀγγλική μετάφραση, ἐκείνη τοῦ Thatcher, ὁ ὅρος μας ἔχει μεταφραστῆ καὶ τὸν ἀποδίδει ἡ λέξις *firmness*. Ἡ πρώτη σημασία αὐτῆς τῆς λέξεως εἶναι «σταθερότητα» (Stavropoulos ¹¹2000, s.v.), καὶ δευτέρα ἔρχεται ἡ «ἀποφασιστικότητα» (Filipovic ¹⁷1990, s.v.). Στὸ Λεξικὸ τοῦ Σταυρόπουλου δὲν ἀναφέρεται αὐτὴ ἡ δευτέρα σημασία. Ὅσο ἔχουμε συμβουλευτῆ σχετικὰ λεξικά, τὴν σημασίαν τῆς ἀποφασιστικότητος στήν Ἀγγλικὴν ἀποδίδουν οἱ λέξεις *decisiveness, resoluteness, resolution* (Stavropoulos ¹¹2000, s.v.), ὅπως καὶ *resolvedness* (Collins ²1988).

Στὴ γαλλικὴ μετάφραση τοῦ Thuillier ὁ ὅρος μας ἔχει μεταφραστῆ μὲ τὴν λέξι «constance», μὲ τὴν σημασία «σταθερότητα». Παρατηρεῖται πῶς ὁ ἴδιος μεταφραστὴς δὲν χρησιμοποίησε τὴν λέξι «résolution», τὴν ὁποία ἔχει στὸ προηγούμενο χωρίο γιὰ τὸν ὅρο μας, καὶ ἡ ὁποία τὸν ἀποδίδει ἀκριβέστερα. Σὺν αὐτῷ, ἡ ὑπόστασις δὲν σημειώνει τὴν σημασία τῆς σταθερότητας.

Καὶ σὲ αὐτὸ τὸ χωρίο, ὅπως στὸ προηγούμενο, τὸ ὑποκείμενο εἶναι μιὰ ζωντανὴ ὑπαρξίς, ὁ ἄνθρωπος Ὁράτιος. Γιὰ τὸ γενικὸ συμφραστικὸ πλαίσιο θὰ λέγαμε ὅτι δὲν μᾶς ἐνδιαφέρει κατὰ πολὺ. Πρόκειται γιὰ ἐμπόλεμες καταστάσεις στὶς ὁποῖες οἱ συγκεκριμένοι ἄνθρωποι παίρνουν καθοριστικὰ ἀποφάσεις. Λεπτομερέστερα, ὅμως, ἡ κατάσταση ἀρχίζει νὰ διαφέρει ἔτσι ὥστε σὲ αὐτὸ τὸ χωρίο νὰ ἐμφανίζεται πιὸ προσωπικὴ. Ἐδῶ τὴν ὑπόστασιν τὴν προβάλλει μόνον ἓνας –ὁ Ὁράτιος– ἐνῶ ἐκεῖ πολλοί, οἱ Βύζαντινοί. Ἐφ’ ὅσον πρόκειται καὶ γιὰ τὸν θάνατο, ἀπὸ τοὺς Βυζαντινοὺς κάποιοι θὰ πεθάνουν, ἀλλὰ κάποιοι θὰ ἐπιζήσουν. Ἐδῶ, ὅμως, ὁ Ὁράτιος γνωρίζει πῶς δὲν θὰ σωθεῖ καὶ ὅτι ὁ θάνατός του εἶναι βέβαιος. Ἔτσι, παρ’ ὅλο πού καὶ στὶς δύο περιπτώσεις ὅλοι τους δίδουν «ὄλα γιὰ ὄλα», ἡ κατάσταση ὅμως μὲ τὸν Ὁράτιο, τώρα φαίνεται, πῶς εἶναι ἄκρως προσωπικὴ. Ἐκεῖ, θὰ λέγαμε, ἰσχύει μιὰ ὁμαδικὴ ὑπόστασις, ἐνῶ ἐδῶ ἀτομικὴ. Ὁ βαθμὸς, δηλαδή, τῆς ἀποφασιστικότητος στὴν περίπτωσι τοῦ Ὁρατίου ἀνεβαίνει ὥστε ἐν πράξει νὰ ταυτίζεται μὲ τὸν προσωπικὸ του προσδιορισμό, τὸν αὐτοπροσδιορισμό. Ἄρα, ὁ ὅρος ὑπόστασις πῆρε καὶ αὐτὴν τὴν σημασιολογικὴ ἀπόχρωσι ὡς μιὰ βαθμίδα παραπάνω τῆς σημασίας «ἀποφασιστικότητα».

Ἔτσι, τὴ σημαντικὴ διαφορὰ γιὰ τὴν πραγμάτευσή μας τὴν εἰσάγει ὁ γραμματικὸς ἀριθμὸς τῶν ὑποκειμένων – ἓνας ἢ πλῆθος. Ἡ ἀπόφασις τοῦ Ὁρατίου, σὲ κατανοητὴ διαστολὴ μὲ ἐκείνην τῶν Βυζαντινῶν, πηγάζει καὶ ἀπὸ τὴν ἐλευθερὴ βούλησι τοῦ προσώπου του, ἀπὸ τὴν προσωπικὴ του προσέγγισι στὸ θέμα ἄμυνας τῆς πόλης του, ὅσο καὶ ἂν οἱ κοινωνικοὶ καὶ οἱ πολιτιστικοὶ τύποι νὰ προέβαλλαν τὸν θάνατο γιὰ τὴν πατρίδα ὡς ἀπώτερο σκοπὸ πρὸς αἰώνιον δόξαν τῶν μαχητῶν τους. Ὁ Ὁράτιος εἶναι βέβαιος γιὰ τὴν ἐπιλογὴν τοῦ τόσο ὅσο

είναι βέβαιος ότι θα πεθάνει. Συνεπώς, όσο δέν ενδίδει, προκύπτει ότι ή υπόστασις του, έδω ώς προσωπική του απόφαση, είναι πιό δυνατή από τόν θάνατο. Πρόκειται για την προσωπική του πίστη, για τὰ πιστεύω του που τόν κάνουν νά πάρει μιὰ τέτοια απόφαση. Όπως τὰ αναλύσαμε πιό πάνω, ό όρος *υπόστασις* έμπεριέχει όλες αυτές τις έννοιες.

Όπως προκύπτει, την έννοιολογική προοδευτική εξέλιξη της σημασίας του όρου από την στατική «πεποίθηση» ή «αυτοπεποίθηση» προς την δυναμική «προσωπική απόφαση», και δυναμική στο μετρο στο όποιο προκαλεί ένα γεγονός, τή δημιουργεί, κάνει δυνατή ό γραμματικός αριθμός των υποκειμένων, παράμετρος που άνήκει στα χαρακτηριστικά του συμφραστικού πλαισίου. Έτσι, σε αυτήν την βαθμιαία μεταφορά της σημασίας ό όρος μας φαίνεται νά δέθηκε πιό στενά με τó πρόσωπο.

Συνοψίζοντας τή μελέτη των μεταφράσεων, διαφαίνεται πώς στην σημασία του όρου *υπόστασις* σε αυτά τὰ δύο χωρία του Πολυβίου ή Shuckburgh έχει ένδοιασμούς αναφορικά με τή σημασία του όρου. Ένώ, δηλαδή, στο πρώτο χωρίο έρμηνεύει τόν όρο ώς «confident spirit», στο δεύτερο παραλείπει νά τόν μεταφράσει, μάλλον τόν παρακάμπτει. Από την πλευρά του, ό Thatcher χρησιμοποιεί μιὰ λέξη ή όποια με τή δευτερεύουσα της σημασία, δηλαδή όχι άρχική, απαντάει σωστά. Ό Γάλλος Thuillier στίς μεταφράσεις του χρησιμοποιεί τις σημασίες «résolution» και «constance», έκ των όποιων μόνον στην πρώτη απαντάται ό όρος μας.

Στή Νεοελληνική αυτές οι σημασίες της υποστάσεως δέν διατηρούνται, όπως προκύπτει από τὰ Λεξικά. Η λέξη σήμερα υπάρχει ώς ιατρικός, νομικός και θεολογικός τεχνικός όρος. Στην κοινή χρήση της δηλώνει ύπαρξη, πραγματικότητα (Τεγόπουλου - Φυτράκη ²1999).

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

Πηγές:

POLYBIUS *Historiae*, ed. T. Büttner-Wobst, *Polybii historiae*, vols.1-4. Leipzig: Teubner, 1:1905; 2:1889; 3:1893; 4:1904 (repr. Stuttgart: 1:1962; 2-3:1965; 4:1967): 1:1-361; 2:1-380; 3:1-430; 4:1-512.

Λεξικολογικές πηγές:

LIDDELL/SCOTT 2001: X. Γ. Λίδδελ & P. Σκόττ, *Μέγα Λεξικόν της Έλληνικής Γλώσσας* IV, Άθήναι.

ΣΤΑΜΑΤΑΚΟΣ ²1994: Ί. Σταματάκου, Λεξικὸν τῆς Ἀρχαίας Ἑλληνικῆς Γλώσσης, Ἀθή-
να.

ΤΕΓΟΠΟΥΛΟΣ - ΦΥΤΡΑΚΗΣ ²1999: Μεῖζον Ἑλληνικὸ Λεξικό, Ἀθήνα.

ΚΙΤΤΕΛ ³1964: G. Kittel, Theological Dictionary of the New Testament, Michigan.

LAMPE ¹¹1994: G.W.H. Lampe, A Patristic Greek Lexicon, Oxford.

LIDDELL/SCOTT ¹¹1996: H.G. Liddel & R. Scott, A Greek-English Lexicon.

ΣΤΑΥΡΟΠΟΥΛΟΣ ¹¹2000: D.N. Stavropoulos, Oxford Greek-English Learner's Dictionary,
Athens.

Μεταφράσεις:

SHUCKBURGH 1889: Evelyn S. Shuckburgh, Polybius, Histories (IV, VI), London.

THATCHER 1907: Oliver J. Thatcher, Polybius, Histories (VI), Milwaukee.

THUILLIER 1837: Dom Thuillier, Polybe, Histoire de Polybe (IV, VI), Paris.

ΤΡΙΑΝΤΑΦΥΛΛΟΠΟΥΛΟΣ 2000: Ν. Δ. Τριανταφυλλόπουλος, Πολυβίου Ἱστοριῶν ΣΤ',
Ἀθήνα.